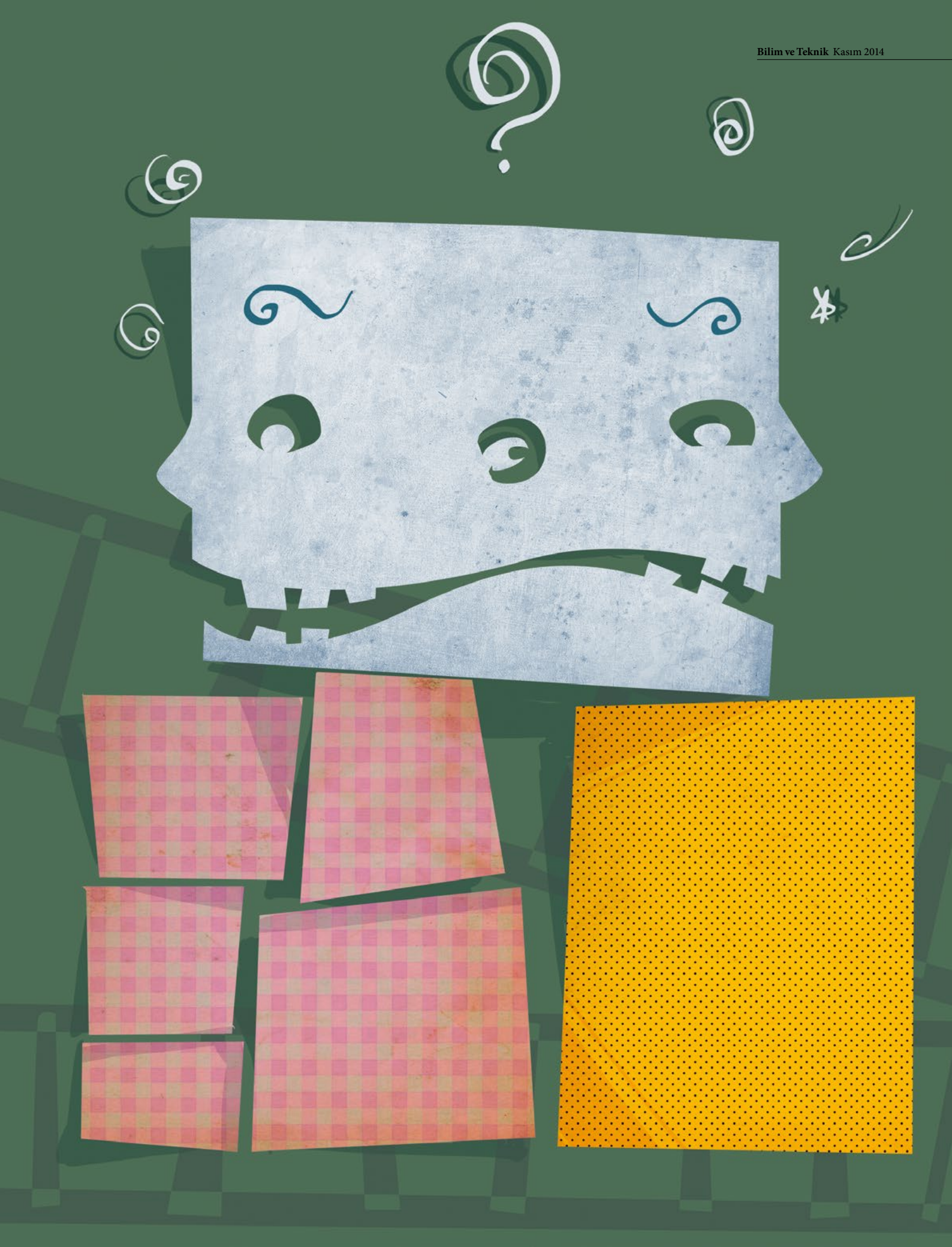

Başka Dilde Siz, Siz Olmayabilirsiniz

**İnsanların pek çoğu etik değerlerin,
kişiliğin değişmez bir parçası olduğunu düşünür.
Peki ya kullandığınız dil etik yargılarınızı etkiliyorsa?
Farklı dillerde farklı kararlar veriyor olabilir misiniz?**

Yabancı dilin insanları duygusallıktan uzaklaştırdığını gösteren bazı örnekler var. Çift dil kullanan insanların psikoterapi seansları sırasında konunun duygusal etkisini daha iyi hissetmek için anadillerinde, konudan uzaklaşmak istediklerindeyse ikinci dillerinde konuşması bu örneklerden yalnızca biri. Ancak bu yıl yayımlanan bir araştırma, duygusallıktan uzaklaşmamızın etik

yargılarımızı da etkileyip etkilemediğini ele alıyor. Barselona'daki Pompeu Fabra Üniversitesi'nden Albert Costa ve ekibinin yaptığı çalışmada şu varsayımdan yola çıkılıyor: Madem yabancı dil insanı duygusallıktan uzaklaştırıyor, o halde insanlar etik bir ikilemle yabancı dilde karşılaştıklarında, anadillerinde karşılaştıklarında olduğundan daha mantıksal bir yaklaşımla karar veriyor olmalı.

Peki, gerçekten öyle mi?

Beş ülkeden yüzlerce katılımcının yer aldığı çalışmada Costa, bu sorunun yanıtını bulmak için katılımcıların karşısına bir senaryoyla çıkıyor. Senaryo, felsefe ve psikolojide yaygın olarak kullanılan “tramvay ikilemi”ne dayanıyor. İkilemde durum şöyle: Tramvay yolu üzerinde bulunan bir köprüde duruyorsunuz. Yanınızda da iri bir adam var. İleride bir tramvay vagonu kontrolden çıkmış, hızla sizin bulunduğunuz yöne doğru geliyor. Ancak vagonun yolunun üzerindeki beş işçi durumdan habersiz, rayların üzerinde çalışıyor. Eğer yanınızdaki adamı köprüden aşağı iterseniz adam vagonun önüne düşecek ve vagon adama çarparak duracak. Sonuç olarak bir kişiyi öldürmüş ancak beş işçiyi de kurtarmış olacaksınız. Ne yapardınız?

Bu senaryo katılımcılara hem anadillerinde hem de sonradan öğrendikleri bir yabancı dilde sunuluyor. Senaryoyu anadilinde okuduklarında katılımcıların ortalama %20’si adamı öldürmeye karar verirken yabancı dilde okuduklarında bu oran %33’e çıkıyor. Bu, araştırmacıların varsayımını destekliyor.

Ancak bir konuda şüphe duyuyorlar. Çıkan sonuçta dil farklılıkları değil kültürel normlar etkili olmuş olabilir mi? Örneğin İspanyolca konuşan toplumların İngilizce konuşan toplumlara göre genellikle daha ortaklaşacı bir yaklaşım sergilediği biliniyor. Bu yaklaşıma göre bir grubun amacı, o grubu oluşturan her bir bireyin amacından daha önce geliyor.

Diyelim ki İspanyolca konuşmak, bu kültürel normu İspanyolca konuşan kişiye kazandırıyor. Bu durumda köprüdeki adamı aşağı itmeye karar verenlerin sayısının, İspanyolca’yı yabancı dil olarak kullanan katılımcı grubunda, İngilizceyi yabancı dil olarak kullanan katılımcı grubuna göre daha fazla olması beklenir. Araştırmacılar bunu anlamak için anadili İngilizce olup yabancı dili İspanyolca olan ve anadili İspanyolca olup yabancı dili İngilizce olan iki yeni katılımcı grubu belirliyor. Sonuç, en baştaki varsayımı daha keskin bir şekilde doğruluyor. Anadillerinde adamı itmeye karar veren katılımcıların oranı %18’de kalırken yabancı dilde bu oran %44’e çıkıyor. Üstelik anadilin İngilizce ya da İspanyolca olması fark etmiyor. Yani kültürel normların bir etkisinin olmadığı ortaya çıkıyor. Etik kararlar üzerinde yabancı dilin etkisini kanıtlayan bir sonuç daha...

Ancak araştırmacıların kafasında bir soru işareti daha oluşuyor. Yabancı dilin duygusal tepkilerimize olan bu etkisi rastlantısal olabilir mi? Yoksa yalnızca belli durumlarda mı ortaya çıkıyor? Bu sorulara yanıt bulabilmek için araştırmacılar bu kez katılımcıların karşısına ilkinden biraz farklı olan şu ikilemle çıkıyor: Bir tramvay yolunun yakınlarındasınız. Bir tramvay vagonu kontrolden çıkmış, rayın üzerinde hızla ilerliyor. Az ileride de tramvay yolu ikiye ayrılıyor. Birinde beş işçi, diğerindeyse bir işçi çalışıyor. Yapabileceğiniz tek şey var. Yanı başınızda duran kolu çekerek makası değiştirebilir ve vagonu yalnızca bir işçinin bulunduğu tarafa yönlendirebilirsiniz. Ne yapardınız?

Qui

Si

Burada sonuç önceki iki değerlendirmeden daha farklı çıkıyor. Neredeyse tüm katılımcılar bu durumu hem anadilde hem de yabancı dilde değerlendirdiğinde, yaklaşık %80'i makası değiştirmeye karar veriyor. Yani kullanılan dilden bağımsız olarak pek çoğu etik olarak daha fazla sayıda işçiyi kurtarmayı tercih ediyor. Araştırmacılar sonucun bu şekilde çıkmasını, bir insanı yakın temasla öldürmek zorunda kalmadığımız için ikilemdeki duygusallık yönünün daha az olmasına bağlıyor. Bu da dilin etik yargılarımıza etkisinin, duygularımızı zorlayacak durumlarda ortaya çıktığını gösteriyor.

Araştırma, her ne kadar bir başlangıç olsa da yabancı dilin etik kararlar üzerindeki etkisi konusunda önemli ipuçları veriyor. Ancak bir yandan da bu konuda yeni soruların ortaya çıkmasına zemin hazırlıyor. Örneğin madem yabancı dilde olayları duygusallıktan uzak bir şekilde değerlendiriyoruz, o halde yargıç olsak, yabancı bir ülkede kendi ülkemizde olduğumuzdan daha mı adil oluruz?

Kaynaklar

- Costa, A., Foucart, A., Hayakawa, S., Aparici, M., Apesteguia, J. ve ark., "Your Morals Depend on Language", *PLoS ONE*, Cilt 9, Sayı 4, e94842, 2014.
- Caldwell-Harris, C. L., "Your Language Shapes Your Morality", *Scientific American Mind*, Cilt 25, Sayı 5, s. 71-73, 2014.

